Király Júlia

Görög saláta és Arturo Ui

A gazdasági válság oldalszele

2010 elején a legtöbb gazdasági elemző abban bízott, hogy V alakú lesz a válság, azaz a 2009-es egyszeri visszaesés után nem lesz még egy recessziós év. A többség a lassabb vagy gyorsabb kilábalásban reménykedett, miközben fenyegető árnyként borult Európára a lassan kibontakozó euróválság. Az eurózóna országai nem egyformán élték át a krízist, elsősorban a perifériaországokból – Görögországból, Írországból, Spanyolországból, Portugáliából, Olaszországból, később Szlovéniából és Ciprusról – érkezett egyre több rossz hír. Különböző okokból, de valamennyi ország lesodródott a fenntartható növekedési pályáról, a válság kiváltotta recesszió a legtöbbjükben mélyebb volt, mint a centrum országaiban, a kilábalás lassabbnak ígérkezett. Már a válság előtt látszott, hogy Írország és Spanyolország a gyors gazdasági növekedést nem tudja a lakossági megtakarításokból finanszírozni; a gyors hitelnövekedés, a magánszféra eladósodása miatt folyamatosan nőtt az országok külső adóssága. Olaszország és Portugália állandó állami túlköltekezéssel, fegyelmezetlen költségvetéssel küzdött, a válság ezt csak felerősítette. Görögországot egyaránt jellemezte a magánszféra gyors eladósodása és a kormányzati túlköltekezés, így az ország külső adóssága és az állam adóssága egyaránt kiugróan magas volt. Írország, Szlovénia és Spanyolország bankrendszere gyakorlatilag összeomlott a válság idején, mindenütt bankmentő alapokat kellett felállítani, és óriási tőkét pumpálni az alig működő bankokba. A történet hátterében mindenütt a Magyarországon megismert jelenségeket találjuk: hitelbuborék, túlköltekezés, túlzott eladósodás, túlzott optimizmus, majd összeomlás. Mohóság, majd félelem.

A görög drámát az első pillanattól kezdve szorongva követtük, még jól emlékeztünk az előző év kelet-európai vesszőfutására. Az első komolyabb jelzések februárban érkeztek, amikor az európai pénzügyminiszterek nem fogadták el a görögök tervezett megszorító csomagját. *„Lehet, hogy csak szokás szerint baljós árnyakat látok, de nekem nagyon nem tetszik, ami Görögországban történik: 1998 Oroszországa sejlik fel. Nem kellene egy vészforgatókönyvet kialakítani, hogy mit teszünk, ha adósság-átütemezés lesz, és eszkalálódik a válság? Engem megnyugtatna. Nem izgulok, csak nem is akarok izgulni”* – írtam április 26-án, amire azonnal jött Simor

András jegybankelnök reakciója: *„Ez jelenleg nem vész-, hanem valószínű forgatókönyv, hacsak a görögök és az EU nagyon össze nem kapja magát a következő napokban. Egy-két hétnél nincs több, mielőtt fizetésképtelenné válnak, ha nem állapodnak meg azonnal."* Amikor két nap múlva az egyik legnagyobb hitelminősítő, az S&P leminősítette, befektetésre nem ajánlatos kategóriába, azaz bóvliba sorolta a görög állampapírokat, és a görög kockázati felárak az egekbe szöktek, a stábunk már lázasan számolta, elemezte a különböző lehetséges kimeneteket. Tudni akartuk, milyen hatással lehet a görög válság a magyar kockázat megítélésére, az állam finanszírozására, a bankrendszerre. Csak a vak nem látta, hogy a görög válság minket is érinteni fog – hogy mennyire súlyosan, az egyelőre kiszámíthatatlan volt.

Magyarországon 2010-re véget ért a recesszió, megindult a lassú növekedés, lassan csökkenni kezdett a munkanélküliség, alapvetően jó pályán haladtunk. Stabilizálódtak a pénzügyi piacok, csökkent az ország kockázatossága, az euróárfolyam 260–270 forint körül ingadozott. A devizában eladósodott lakáshitelesek között alig 5 százalék volt a fizetési problémával küzdő háztartás. Egyre kisebb hiánnyal működött a költségvetés, amire a 2009-ben létrehozott, szigorú Költségvetési Tanács (KT) is ügyelt. A KT elnöke a nemzetközileg elismert kutató és gazdaságpolitikus, a Monetáris Tanács egyik tagja, az amerikai–magyar állampolgár Kopits György lett, az apparátust fiatal, nemzetközi tapasztalattal rendelkező szakértőkkel kezdték feltölteni. Úgy tűnt, a magyar költségvetés hosszú távon végre stabil és fenntartható lesz. Az állam 2009-ben vissza tudott térni az nemzetközi piacra. A devizatartalék stabilan magas szinten állt. A recesszió következtében csökkent az infláció, mérséklődtek az inflációs várakozások, a májusi előrejelzés szerint 2011-re tartósan „célra kerülhettünk". Ennek megfelelően a jegybank egyenletesen és dinamikusan lazított, ezzel történelmi mélypontra, 5,25 százalékra vitte le kamatokat, ami az ország kockázati felárát figyelembe véve azt jelentette, hogy lassan elértük a kamatcsökkentés alsó határát.

2010. május 14–15-én az EBRD (Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank) Zágrábban tartotta az éves közgyűlését. Zágráb autóval is alig négy óra Budapesttől, elég volt előző nap délután indulnom. Az autópálya szinte üres volt, a válság éreztette hatását. A horvát főváros ugyan nem a tengerparton van, de Szentendrére emlékeztető, pici óvárosa és rengeteg zöld parkja miatt olyan, mint egy igazi mediterrán város. Örömmel készültem, éreztem, hogy könnyű dolgom lesz a különböző találkozókon. Egy évvel korábban azt ígértük, hogy

fegyelmezett költségvetési és monetáris politikával kimászunk a gödörből – és valóban, Magyarország a Bajnai-féle konszolidációnak és a jegybanki válságkezelésnek köszönhetően stabilizálódott. Úgy éreztük, sikerrel landoltunk a Hudson folyón – az ország megmenekült a legrosszabbtól. Ez a zágrábi közgyűlés épp a jegybankban eltöltött, közel hat évem félidejére esett. Már mögöttünk volt a válság és a válságkezelés, a pánik és a megnyugvás, a recesszió és a kilábalás. Akkor, ott, Zágrábban, 2010 tavaszán minden elemző csak elismeréssel illette teljesítményünket. Volt mire büszkének lennünk.

A legtöbb újságírói kérdés a Fidesz friss kétharmados választási győzelmére vonatkozott. Az eredmény még valóban friss volt, hiszen a második fordulót alig két héttel korábban tartották, az új Országgyűlés épp akkoriban ült össze először, és az új kormány sem állt még fel. A kétharmados többség miatt inkább aggodalmaskodó kérdésekre magabiztosan válaszoltam: „*Amikor a Fidesz 1998-ban hatalomra került, akkor egy fiatal, hozzáértő csapattal tartották a korábbi gazdaságpolitikai irányt. Én bízom benne, hogy a kétharmad lehetőséget ad számukra, hogy megőrizzék a gazdaság stabilitását, és ugyanakkor az eddig kényszerűen halogatott strukturális reformoknak is végre nekilássanak. Magyarország vissza fog kerülni a fenntartható, stabil növekedési pályára.*" Akkoriban nem voltam egyedül ezzel a később súlyos tévedésnek bizonyult véleményemmel. Nem gondoltam, hogy a következő három év megint csak válsággal és válságkezeléssel, pánikkal és megnyugvással, recesszióval és gyötrelmes kilábalással fog eltelni a NER égisze alatt.

2010 májusában az Egyesült Királyságban is kormányváltás volt. David Cameron, a konzervatívok győztes miniszterelnöke a tévékamerák kereszttüzében először is köszönetet mondott elődjének, Gordon Brownnak a válság alatti nehéz és hálátlan szerepéért, méltatta a gazdaság stabilan tartásában nyújtott teljesítményét.

2010. május 19-én Orbán Viktor, a leendő magyar miniszterelnök már egy héttel hivatalba lépése előtt, mindenféle köszönetnyilvánítás nélkül keményen nekiment elődjének: „*mindannyian tudjuk, hogy a költségvetés számai nem stimmelnek*", „*ma Magyarországon gazdasági vészhelyzet van*", az első feladat, hogy „*a gazdaságot helyre kell állítani*", és ezért Varga Mihály vezetésével tényfeltáró bizottságot nevezett ki. Az új kormány olyan erővel tagadta le a Bajnai-kormány gazdasági stabilitást jelentő eredményeit, mintha nem is ugyanabban az országban éltünk volna. Ijesztő volt a hangnem, a tények semmibevételén alapuló eltökéltség. A Varga-féle tényfeltáró bizottság augusztusra tervezte befejezni a munkát, júniusra ígérve egy közbenső jelentést. A feladatuk

az volt, hogy megmutassák, Bajnaiék szándékosan hazudtak, költségvetésük tarthatatlan, és elkerülhetetlen egy 7 százalék körüli költségvetési hiány 2010-ben. A mögöttes szándék egyértelmű volt: az új kormány korábban egyszerre ígérte az adócsökkentést és a Gyurcsány–Bajnai-féle megszorítások eltörlését, ami nem ment másképp, csak jelentősen megemelt költségvetési hiánycéllal. Az előző kormány által felvázolt gazdasági-költségvetési program hiteltelenítésére minden kommunikációs eszközt bevetettek. Varga Mihály napról napra csepegtette, milyen csontvázakat találtak a költségvetés szekrényében (amely csontvázakról később egytől egyig kiderült, hogy ismert, a kormány és a Költségvetési Tanács által egyaránt elemzett, minden költségvetést jellemző kockázati tényezők voltak).

Június 3-án, csütörtökön Varga vészjósló üzenetben lengette be, hogy hétvégére elkészül a bizottsági jelentés első változata. Ugyanezen a napon Kósa Lajos azt állította, hogy „*szűk esélyünk van arra, hogy elkerüljük Görögország helyzetét*", Szijjártó Péter, a miniszterelnök szóvivője szerint pedig „*nem túlzás, ha valaki most államcsőd közeli helyzetet emleget*". Az egyértelmű kormányzati kommunikáció hatása szinte a hirtelen halállal volt egyenértékű: a forint árfolyama ismét a 300-as lélektani határt közelítette. Az állampapírok kockázata csillagászati magasságokba ugrott. A befektetők és elemzők döbbenten kapkodták a fejüket. *„Én még azt sem merem leírni, hogy tegnap görögsalátát vacsoráztam, a magyarok meg Görögországhoz hasonlítják magukat"* – írta blogjában egy londoni elemző.

Házon belül a megugró kockázati felár és a zuhanó forint komoly aggodalmat váltott ki, felpörögtek a belső e-mailek, több rövid megbeszélésünk volt a stáb tagjaival. Végül döntöttünk. Tekintettel a helyzet érzékenységére, kötelességünk volt legalább egy rövid közleménnyel megnyugtatni a közvéleményt, rámutatni, hogy semmiféle hasonlóság nem létezik Görögországgal vagy bármely más válságban lévő országgal. Fontos volt hangsúlyozni, hogy a gazdaság sokkal erősebb, mint egy évvel korábban, semmi ok nincs a forint elleni spekulációra. Akkor még nem is volt.

A Kósa–Szijjártó-nyilatkozatok kiváltotta piaci turbulencia, valamint az Európai Bizottság elnökének egyértelmű üzenete, amely szerint a jelenlegi feszült helyzetben nem tartják elfogadhatónak a költségvetési hiánycél mérséklését, két napon belül totális kommunikációs és gazdaságpolitikai fordulathoz vezetett.

Június 5-én Varga Mihály már az eredeti 3,8 százalékos költségvetési hiánycél eléréséről, az ehhez szükséges kormányzati

lépésekről beszélt, a tényfeltáró bizottság pedig – ahogy Oszkó Péter volt pénzügyminiszter fogalmazott – nem csontvázakat, csak néhány lerágott csontot talált.

Június 8-án hétfőn a miniszterelnök sajtótájékoztatón ismertette a kormány 29 pontos programját, amelyben már egy szó sem volt a költségvetési pálya tarthatatlanságáról, sőt kifejezetten stabil, kiegyensúlyozott költségvetésről beszélt, mintha mindig is ez lett volna a célja. A jelentősnek ígérkező, a gazdaságélénkítés zálogának tekintett adócsökkentést (személyi jövedelemadó, kisvállalkozások) a kormány néhány ágazatra kivetett külön adókkal és a magánnyugdíjpénztári járulékok (később a teljes magánnyugdíjpénztári vagyon) elvonásával ellensúlyozta. A 29 pont hosszú időre visszavetette az ország növekedését.

A Brüsszel elleni szabadságharc első felvonásának végén a magyarok fegyverszünetet kértek, lemondtak a 7 százalékos költségvetési hiányról. Mindez a befektetőkre és az elemzőkre, így a forint árfolyamára és a kockázati felárra is megnyugtatóan hatott. Csak Jean-Claude Juncker jegyezte meg kissé gunyorosan: *„Nincs semmi baj Magyarországgal. Csak az a baj, hogy a politikusai kicsit sokat beszélnek."*

Ekkoriban láttuk Zsótér Sándor félelmetes rendezését az Örkény Színházban, az *„Arturo Ui feltartóztatható felemelkedését"*[1], a közelgő NER egyik legdöbbenetesebb előképét. Borzongató volt a színpadi és a kormányzati kommunikáció hasonlósága. Pedig akkor még feltartóztathatónak tűnt Arturo Ui.

Részlet a szerző közelmúltban megjelent könyvéből: Király Júlia: A tornádó oldalszele. Park Könyvkiadó, 2019.

[1] *Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése*. Örkény Színház. Bemutató: 2009. október 3. Rendezte Zsótér Sándor.